Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.esosder.org
Electronic Journal of Social Sciences e-ISSN:1304-0278
Ekim/October (2026) - Cilt/Volume:25 - Sayı/Issue:4 (666-682)

Türkiye'de Gençlik Refahının Aile Temelli Kurumsallaşması: Tarihsel-Kurumsal Bir Analiz ve Sosyal Politika Çıktıları

Family-Based Institutionalization of Youth Welfare in Türkiye: A Historical-Institutional Analysis and Social Policy Implications

Azize AÇIK[1]

Öz

Türkiye'de gençlik refahı yazını, refah rejimi, gençlik geçişleri ve aileselcilik tartışmalarını çoğunlukla ayrı ele almakta; anayasal düzenlemeler ile kalkınma planlarının refah sorumluluğunu nasıl dağıttığını uzun dönemli olarak birlikte inceleyen çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, 1924-2024 döneminde gençlik refahına ilişkin sorumluluğun devlet, aile ve üçüncü sektör arasında nasıl yapılandırıldığını araştırmaktadır. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, I-XII. Kalkınma Planları ve Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi nitel doküman analiziyle incelenmiş; belgeler tarihsel kurumsalcılığın patika bağımlılığı ve kritik dönemeç kavramları doğrultusunda tematik olarak çözümlenmiştir. XII. Plan, 2024-2028 uygulama sonuçları olarak değil, 2024 itibarıyla yürürlükteki politika yönelimi olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, 1961 sonrasında kamusal gençlik hizmetlerinin genişlediğini; 1980 sonrasında aile vurgusunun yeni ekonomik koşullarla yeniden biçimlendiğini ve 2000'lerden itibaren istihdam edilebilirlik, katılım ve girişimcilik araçlarının önceki yapıya eklendiğini göstermektedir. Buna rağmen gençlerin gelir, barınma ve sosyal güvenceye ailelerinden bağımsız erişimi sınırlı kalmış; aile geçiş risklerinin varsayılan güvencesi olmayı sürdürmüştür. Çalışma bu bileşimi aktif aileselcilik nitelemesiyle yorumlamakta ve Türkiye'nin Güney Avrupa refah modeli içindeki özgün konumunu tartışmaktadır. Bulgular, bireysel sosyal vatandaşlığın güçlendirilmesini, süreli ve borçlandırıcı olmayan bir Gençlik Geçiş Ödeneği geliştirilmesini ve üçüncü sektörün hak temelli sosyal ekonomi ilkeleriyle yapılandırılmasını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik refahı, aileselcilik, sosyal vatandaşlık, tarihsel kurumsalcılık, kalkınma planları.

Abstract

Research on youth welfare in Türkiye generally treats welfare regimes, youth transitions, and familialism separately; studies that jointly examining constitutional arrangements and development plans remain limited. This study investigates how responsibility for youth welfare was distributed among the state, family, and third sector from 1924 to 2024. The 1924, 1961, and 1982 Constitutions, Development Plans I–XII, and the National Youth and Sports Policy Document were examined through qualitative document analysis using the concepts of path dependence and critical junctures. The Twelfth Plan was treated as the policy orientation in force in 2024, rather than as evidence of outcomes for the 2024–2028 period. The findings show that public youth services expanded after 1961, the emphasis on family was reconfigured after 1980, and instruments related to employability, participation, and entrepreneurship were layered onto the existing structure from the 2000s onward. Nevertheless, young people's independent access to income, housing, and social protection remained limited, while the family remained the default safeguard against transition risks. Interpreting this combination as active familialism, the study discusses Türkiye's distinctive position within the Southern European welfare model. The findings support stronger individual social citizenship, a temporary, non-debt-creating Youth Transition Allowance, and a third sector structured according to rights-based social economy principles.

Keywords: Youth welfare, familialism, social citizenship, historical institutionalism, development plans.

[1] Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksek Okulu, Ankara/Türkiye, azize.karakullukcu@hbv.edu.tr, https://orcid.org/0009-0008-4113-4159, https://ror.org/05mskc574

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date: 01.04.2026 – **Kabul Tarihi**/Accepted Date: 24.09.2026
***Atıf İçin**/For Cite:* Açık A., "Türkiye'de Gençlik Refahının Aile Temelli Kurumsallaşması: Tarihsel-Kurumsal Bir Analiz ve Sosyal Politika Çıktıları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2026;25(4):666-682*
https://doi.org/10.17755/esosder.1920311
***License**:* CC BY-NC 4.0

Giriş

Sosyal politika yazınında gençlik, uzun süre bağımlı çocukluk ile özerk yetişkinlik arasındaki doğrusal bir geçiş dönemi olarak değerlendirilmiştir. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren eğitim, istihdam, barınma ve aile kurma alanlarında yaşanan dönüşümler bu yaklaşımı zayıflatmıştır. Beck (1992), belirsizliğin bireysel yaşam seyirlerinin kalıcı bir parçasına dönüştüğüne dikkat çekmektedir. Standing (2011) ise güvencesiz çalışma biçimlerinin gençleri prekaryalaşma riskine daha açık hâle getirdiğini belirtmektedir. Furlong ve Cartmel'in (2007) benzetmesiyle gençlik geçişleri, durakları önceden belirlenmiş bir tren yolculuğundan belirsiz rotaların öne çıktığı bir araba yolculuğuna dönüşmüştür. Bu gelişmeler, gençlerin gelir, barınma, sosyal güvenlik ve toplumsal katılım olanaklarının yalnızca eğitim ve istihdam politikalarıyla açıklanamayacağını göstermektedir (OECD, 2024). Gençlik refahı bu yönüyle çok boyutlu bir sosyal vatandaşlık meselesidir. Sosyal vatandaşlık, gencin yalnızca korunması gereken bir nüfus grubu olarak değil, sosyal haklara doğrudan erişebilen bir hak öznesi olarak kabul edilmesini gerektirir (Marshall, 1950).

Türkiye'de gençlik refahı tarihsel olarak aile merkezli bir koruma yapısı içinde şekillenmiştir. Türkiye'nin refah rejimi, sosyal koruma boşluklarının aile ve akrabalık ilişkileriyle karşılandığı Güney Avrupa modeliyle ortak özellikler taşımaktadır (Buğra & Keyder, 2006b; Ferrera, 1996). Bununla birlikte sosyal devlet kurumlarının parçalı gelişimi, planlı kalkınma deneyimi ve güçlü aile vurgusu Türkiye'ye özgü bir kurumsal örüntü meydana getirmiştir (Buğra & Keyder, 2006; Buğra, 2021). Aile, ekonomik ve sosyal riskler karşısında önemli bir dayanışma kaynağıdır. Ancak ailelerin gelir, servet ve bakım kapasitesi bakımından eşit olmaması, aile desteğine bağımlılığın gençler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üretmesine yol açabilmektedir (Ferraretto & Vitali, 2024).

Türkiye üzerine yapılan çalışmaların bir bölümü refah rejimi ile aile arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Buğra & Keyder, 2006; Buğra, 2021). Bir grup çalışmalar gençliğin sosyolojik dönüşümünü ve uzayan gençlik dönemini incelerken (Lüküslü, 2009), bir başka grup gençlik politikaları, kamu harcamaları ve NEET olgusunu ele almaktadır (Yentürk, 2018). Son dönem araştırmalarında genç işsizliği, güvencesiz çalışma, barınma sorunları ve aileye ekonomik bağımlılık daha görünür hâle gelmiştir. Buna karşılık anayasal düzenlemeler, kalkınma planları ve gençlik politikası belgesini aynı tarihsel çizgide inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Refah sorumluluğunun devlet, aile ve üçüncü sektör arasında nasıl dağıldığı da bu belgeler üzerinden yeterince araştırılmamıştır. Benzer şekilde aileselcilik, gençlik refahı ve sosyal vatandaşlık tartışmaları arasındaki tarihsel-kurumsal ilişki sistematik bir bütünlük içinde ele alınmamıştır.

Araştırmanın temel problemi, gençlerin hukuki yetişkinliği ile ekonomik ve sosyal bağımsızlığı arasındaki uyumsuzluğun hangi kurumsal düzenlemeler içinde oluştuğudur. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin (NEET) oranı, güvencesiz istihdam ve aile evinden ayrılmanın gecikmesi bu kurumsal bağlamın önemine işaret etmektedir (Eurostat, 2023; Standing, 2011). Bununla birlikte söz konusu göstergeler, aileselci yapının doğrudan ve tek nedenli sonuçları olarak değerlendirilmemektedir. Çalışmanın temel araştırma sorusu şöyledir: Türkiye'de 1924-2024 döneminde anayasal düzenlemeler ve kalkınma planları gençlik refahına ilişkin sorumluluğu devlet, aile ve üçüncü sektör arasında nasıl dağıtmış ve bu dağılım hangi tarihsel dönemeçlerde değişmiş veya süreklilik göstermiştir? Bu soruya yanıt verebilmek için 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, I-XII. Kalkınma Planları ile Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi nitel doküman analiziyle incelenmektedir. Tarihsel kurumsalcılığın patika bağımlılığı ve kritik dönemeç kavramları, politika söylemleri ile sorumluluk dağılımındaki değişim ve süreklilikleri değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Hall & Taylor, 1996; Mahoney, 2000; Pierson, 2000). Aile merkezli yapı bu çerçevede değişmez bir kültürel özellik veya bilinçli tek

bir tercihin sonucu olarak görülmemektedir. Yapı, farklı dönemlerdeki düzenlemelerin ve politika önceliklerinin zaman içinde birbirine eklemlenmesiyle oluşan kurumsal bir örüntü olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın temel savı, gençliğe yönelik politika söyleminin beşerî sermayeden istihdam edilebilirlik ve girişimciliğe doğru değişmesine rağmen gencin aileden bağımsız bir sosyal vatandaş olarak konumunun yeterince kurumsallaşmadığıdır. Çalışmanın özgün katkısı, anayasal düzen ile kalkınma planlarını uzun dönemli ve ortak bir veri seti içinde değerlendirmesinde yatmaktadır. Ayrıca gençlik refahı, aileselcilik ve sosyal vatandaşlık arasındaki ilişki sistematikleştirilmekte, üçüncü sektörün değişen rolü de bu sorumluluk dağılımı içinde incelenmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve: Refah Rejimleri, Aileselcilik ve Gençlik

Araştırmada gençlik refahı, gençlik geçişleri sırasında ortaya çıkan sosyal risklerin devlet, piyasa, aile ve üçüncü sektör arasında nasıl paylaşıldığıyla ilgili kurumsal bir alan olarak ele alınmaktadır. Kuramsal çerçeve, refah rejimi ve aileselcilik tartışmalarından hareketle sosyal vatandaşlık, aileden bağımsızlaşma ve tarihsel kurumsal süreklilik arasındaki ilişki üzerine kurulmuştur.

1.1. Refah Rejimi Tipolojileri ve Aileselcilik

Refah rejimi yaklaşımı, sosyal politikanın refah üretme sorumluluğunun devlet, piyasa ve aile arasında nasıl dağıtıldığıyla birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Esping-Andersen (1990), refah rejimlerini metasızlaşma ve tabakalaşma ölçütlerine göre liberal, muhafazakâr-korporatist ve sosyal demokrat olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır. Bu yaklaşım, aile içindeki karşılıksız emeği ve toplumsal cinsiyete dayalı sorumlulukları yeterince dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Lewis, 1992). Güney Avrupa ülkelerini açıklamakta yetersiz kalması da yöneltilen eleştiriler arasındadır (Leibfried, 1992). Güney Avrupa modelinde sosyal koruma parçalıdır ve büyük ölçüde mesleki statüye bağlıdır. Sistemin dışında kalan koruma ihtiyaçları ise önemli ölçüde aile ve akrabalık ilişkileriyle karşılanmaktadır (Castles, 1995; Ferrera, 1996; Rhodes, 1996). Bu model, ülkelerin birbirleriyle özdeş olduğu anlamına gelmez. Asıl ortaklık, parçalı sosyal haklar ile aile dayanışmasının farklı biçimlerde bir araya gelmesidir (Ferrera, 1996; Rhodes, 1996).

Aileselcilik, sosyal risklerin karşılanmasında aileye kurumsal olarak merkezî bir sorumluluk verilmesini ifade eder. Aile bu yapı içinde hem koruyucu hem de bağımlılık yaratıcı bir işlev üstlenebilir (Saraceno, 1994). Desteklenen aileselcilikte devlet, çeşitli transferlerle ailenin sorumluluklarını yerine getirme kapasitesini güçlendirir. Varsayılan veya örtük aileselcilikte ise kamusal hizmetler ile bireysel haklardaki boşluğun aile tarafından doldurulacağı kabul edilir. Aileden bağımsızlaştırıcı politikalar, bireyin hizmetlere aile durumundan bağımsız biçimde erişmesini amaçlar (Saraceno & Keck, 2010). Bu araştırmada aile temelli kurumsallaşma, yalnızca aile dayanışmasının varlığını anlatmamaktadır. Kavram, gençlerin sosyal haklara erişiminin hane statüsüne bağlanmasını ve ailenin eğitim, işsizlik, gelir ve barınma riskleri karşısında varsayılan güvence olarak konumlandırılmasını ifade etmektedir.

1.2. Sosyal Vatandaşlık, Aileden Bağımsızlaşma ve Gençlik Geçişleri

Marshall'ın (1950) yaklaşımında vatandaşlık, bireyin toplum tarafından kabul edilen yaşam standartlarına katılmasını sağlayan sosyal hakları da kapsamaktadır. Gençlik bakımından sosyal vatandaşlık, eğitim, gelir, barınma, sağlık ve sosyal güvenliğe doğrudan erişebilmeyi gerektirir. Metasızlaşma, bireyin yaşamını yalnızca piyasaya bağımlı olmadan sürdürebilmesine odaklanır (Esping-Andersen, 1990). Aileden bağımsızlaşma ise kişinin ailesinin gelirine ve bakım kapasitesine zorunlu olarak bağlı kalmadan yaşayabilmesini ifade

eder (Saraceno & Keck, 2010). Bir destek aile gelirine bağlandığında piyasa kaynaklı riski azaltabilir, fakat bireyin aileden bağımsızlaşmasını sağlamayabilir. Hanelerin sahip olduğu kaynakların farklılaşması, aynı sosyal riskin gençler açısından farklı sonuçlar doğurmasına da yol açabilir (Ferraretto & Vitali, 2024).

Walther (2006), gençlik geçişlerini evrenselci, istihdam merkezli, liberal ve alt-koruyucu olmak üzere dört ideal tip üzerinden açıklamaktadır. Alt-koruyucu rejimlerde kamusal desteklerin parçalı olması, aileyi temel güvence mekanizmasına dönüştürmektedir. Walther'ın çalışmasında Türkiye doğrudan sınıflandırılmamıştır. Bununla birlikte Türkiye'de gençlerin gelir ve barınma bakımından aile kaynaklarına bağımlı olması ve bireysel hakların sınırlı kalması, alt-koruyucu rejimin bazı özellikleriyle analitik bir yakınlık göstermektedir (Vardar et al., 2023). NEET oranları ve uzayan gençlik geçişleri bu yapının tek nedenli sonuçları değildir. Söz konusu göstergeler işgücü piyasası, eğitim sistemi, toplumsal cinsiyet, bölgesel eşitsizlikler ve ekonomik koşullarla birlikte değerlendirilmelidir.

1.3. Tarihsel Kurumsalcılık ve Türkiye'nin Refah Patikası

Tarihsel kurumsalcılık, kurumları aktörlerin seçeneklerini biçimlendiren ve zaman içinde süreklilik kazanan kurallar, politika fikirleri ve uygulama örüntüleri olarak değerlendirmektedir (Hall & Taylor, 1996; Steinmo, 2008). Patika bağımlılığı, kurumların değişmeden kalması anlamına gelmez. Kavram, önceki tercihlerin oluşturduğu beklentiler ve kaynak dağılımları nedeniyle alternatif politikalara geçişin giderek maliyetli hâle gelmesini anlatır (Pierson, 2000). Kritik dönemeçler ise farklı kurumsal seçeneklerin mümkün olduğu ve tercih edilen yolun sonraki gelişmeleri uzun süre etkilediği dönemlerdir (Mahoney, 2000).

Bu yaklaşım, gençlik refahına ilişkin sorumluluğun farklı dönemlerde hangi aktörlere verildiğini incelemek için elverişli bir çerçeve sunmaktadır. Aynı zamanda yeni politika araçlarının önceki yapıyı değiştirip değiştirmediğinin değerlendirilmesine imkân vermektedir. Anayasalar hukuki sorumluluğun sınırlarını, kalkınma planları da dönemsel politika önceliklerini göstermektedir. Bu kapsamda 1924 Anayasası, sosyal hakların henüz sistematikleşmediği başlangıç bağlamı olarak ele alınmaktadır. 1961 Anayasası sosyal devlet ve planlı kalkınmanın, 1982 Anayasası ise aile, gençlik ve piyasa yönelimlerinin yeniden düzenlendiği dönemeçler olarak incelenmektedir (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1924; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961, 1982).

Türkiye, parçalı sosyal koruma ve aileye bağımlılık bakımından Güney Avrupa refah rejimleriyle ortak özelliklere sahiptir (Buğra & Keyder, 2006; Gal, 2010). Buna karşılık merkezî planlama deneyimi, anayasal düzeydeki aile vurgusu ve gençliğin kalkınma hedefleri içinde konumlandırılması bakımından bu ülkelerden farklılaşmaktadır. Kamusal hizmetlerin, istihdam statüsüne bağlı hakların, sosyal yardımların ve aile desteğinin bir arada bulunması melez bir yapı meydana getirmiştir (Buğra & Keyder, 2006; Buğra, 2021). Gençler bu yapı içinde bir yandan kalkınmanın taşıyıcısı, diğer yandan aile ve devlet tarafından yönlendirilen bir toplumsal kesim olarak tanımlanabilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1973, 1984, 1989; Lüküslü, 2009).

1.4. Üçüncü Sektör ve Refah Karması

Dernekler, vakıflar, kooperatifler ve sosyal girişimler de refah üretiminde çeşitli roller üstlenmektedir. Evers (1995), üçüncü sektörü devlet, piyasa ve topluluk ilişkilerinin kesiştiği bir alan olarak tanımlamaktadır. Pestoff (1992) ise kooperatif ve katılımcı modelleri kamusal hizmet ile özelleştirme arasında yer alan alternatif örgütlenme biçimleri olarak değerlendirmektedir. Bu araştırmada üçüncü sektör, devlet, piyasa ve aile arasındaki refah karmasının bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Belgeler bu kuramsal çerçeve doğrultusunda beş ölçüt üzerinden incelenmektedir: gencin statüsü, refahtan sorumlu aktör, kullanılan politika aracı, desteğe erişimin bireysel veya hane temelli olması ve düzenlemenin aileden bağımsızlaşma ile kurumsal süreklilik üzerindeki etkisi. Böylece aileselcilik, sosyal vatandaşlık ve tarihsel kurumsalcılık, araştırmanın analiz ölçütleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni ve Analitik Yaklaşım

Bu araştırma, Türkiye'de gençlik refahına ilişkin kurumsal süreklilikleri ve değişimleri incelemek üzere nitel araştırma deseniyle yürütülmüştür. Veriler nitel doküman analiziyle çözümlenmiştir. Belgeler arasındaki tarihsel ilişkilerin yorumlanmasında ise tarihsel kurumsalcılıktan yararlanılmıştır. Doküman analizi, resmî metinlerde yer alan düzenlemelerin yanı sıra politika önceliklerinin ve sorumluluk tanımlarının tarihsel bağlamları içinde değerlendirilmesine imkân vermektedir (Bowen, 2009).

Tarihsel kurumsalcılığın seçilmesinin nedeni, araştırmanın farklı dönemlerdeki politikaları betimlemekle sınırlı kalmamasıdır. İnceleme aynı zamanda refah sorumluluğunun devlet, aile, piyasa ve üçüncü sektör arasında nasıl dağıldığını, bu dağılımın hangi araçlarla sürdürüldüğünü veya değiştirildiğini ele almaktadır (Steinmo, 2008). Patika bağımlılığı, aynı ifadelerin belgelerde tekrarlanmasından çok, belirli bir sorumluluk dağılımının yeni politika araçlarıyla devam ettirilmesi biçiminde değerlendirilmiştir. 1961 Anayasası ile 1980 sonrası dönüşüm ve 1982 Anayasası, sonuçları önceden belirlenmiş tarihsel kırılmalar olarak kabul edilmemiştir. Bu gelişmeler, sorumluluk dağılımında kalıcı bir değişim oluşturup oluşturmadıkları incelenen kritik dönemeç adaylarıdır.

2.2. Veri Seti, Zaman Sınırı ve Belge Seçimi

Araştırma 1924-2024 dönemiyle sınırlandırılmıştır. Veri setini 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları ile I-XII. Kalkınma Planları oluşturmaktadır. Gençlik ve Spor Bakanlığının (2013) Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi ise tamamlayıcı metin olarak veri setine dâhil edilmiştir. Anayasalar hukuki sorumluluğu, kalkınma planları dönemsel politika önceliklerini, gençlik politikası belgesi de bu yönelimlerin doğrudan gençlik alanındaki karşılığını incelemek amacıyla seçilmiştir. XII. Kalkınma Planı 2024-2028 dönemini kapsamakla birlikte araştırmada yalnızca 2024 itibarıyla yürürlükte bulunan politika yönelimini gösteren bir belge olarak ele alınmıştır. Plan, 2024 sonrasındaki uygulama sonuçlarının kanıtı olarak kullanılmamıştır.

Belge seçiminde üç ölçüt gözetilmiştir: Metnin ulusal ve resmî nitelik taşıması, gençlik ve aileyle ya da gençlerin eğitim, istihdam, barınma, sosyal koruma ve katılım koşullarıyla ilgili düzenlemeler içermesi ve dönemler arası karşılaştırmaya elverişli olması. Yerel belgeler, faaliyet raporları, süreli projeler ve ikincil uygulama düzenlemeleri ana kodlama evreninin dışında bırakılmıştır. Bu nedenle araştırma, politikaların gençler tarafından nasıl deneyimlendiğine değil, resmî belgelerde gençlerin nasıl tanımlandığına ve refah sorumluluğunun hangi aktörlere verildiğine odaklanmaktadır.

2.3. Analiz Birimi ve Verilerin Hazırlanması

Anayasalardaki ilgili madde ve fıkralar ile kalkınma planları ve gençlik politikası belgesindeki başlıklar, paragraflar ve politika tedbirleri analiz birimi olarak kabul edilmiştir. Belgeler önce kronolojik biçimde sıralanmış, ardından "genç", "gençlik", "aile", "konut", "işsizlik", "öğrenci", "bağımlı" ve "yükümlülük" sözcükleriyle taranmıştır.

Sözcük taraması yalnızca ilgili bölümlere ulaşmak için kullanılmıştır. Her eşleşme içinde bulunduğu bağlamla birlikte okunmuştur. Ayrıca bu anahtar sözcükleri içermediği hâlde

gençlerin eğitim, gelir, istihdam, barınma veya sosyal koruma koşullarını düzenleyen bölümler de incelemeye alınmıştır. Metin parçaları belge türü, tarih, plan dönemi ve ilgili bölüm bilgileriyle birlikte kaydedilerek karşılaştırma sürecinin izlenebilirliği sağlanmıştır.

2.4. Tematik Kodlama ve Tarihsel-Kurumsal Çözümleme

Ön okuma ve kuramsal çerçeve doğrultusunda "İdeolojik Koruma", "Beşerî Sermaye Yatırımı", "Ailesel Koruma", "Piyasa Girişimciliği" ve "Üçüncü Sektörün Rolü" üst temaları oluşturulmuştur. Metin parçaları gencin statüsü, sorumlu aktör, politika aracı, desteğe erişim ölçütü, aileden bağımsızlaşma etkisi ve kurumsal değişimin niteliği bakımından karşılaştırılmıştır.

Analiz, 1924-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000-2024 dönemleri üzerinden üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada her belge kendi dönemi içinde kodlanmıştır. İkinci aşamada aynı döneme ait belge türleri karşılaştırılmıştır. Son aşamada ise dönemler arasında değişen söylemlerle devam eden sorumluluk örüntüleri belirlenmiştir.

Belirlenen dönemler katı tarihsel sınırlar olarak kullanılmamış, geçiş yıllarına ait planlar birden fazla dönemle ilişkili biçimde değerlendirilmiştir. Bir değişimin kritik dönemeç sayılabilmesi için sonraki belgelerde devam etmesi ve aktörler arasındaki sorumluluk dağılımını etkilemesi ölçütü aranmıştır. Sonuçlar, anahtar sözcüklerin sayısal sıklığına değil, ilgili metin parçalarının bağlamsal işlevine ve tarihsel anlamına dayandırılmıştır.

2.5. Geçerlilik, Güvenirlik ve Yöntemsel Sınırlılıklar

Geçerliliği güçlendirmek amacıyla anayasaların hukuki çerçevesi, kalkınma planlarının politika öncelikleri ve gençlik politikası belgesi birlikte incelenmiştir. Ulusal ve uluslararası literatür birincil veri olarak kullanılmamış, bulguların yorumlanmasına katkı sağlayan bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Temalar Esping-Andersen (1990) ve Ferrera'nın (1996) yaklaşımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Aileselcilik savını destekleyen ifadelerin yanı sıra kamusal sorumluluğu ve bireysel hakları güçlendiren düzenlemeler de aynı ölçütlerle incelenmiştir. Bulguların ilgili belgelere ve dönemsel özet tabloya bağlanması, analitik sürecin denetlenebilirliğini desteklemektedir.

Kodlama tek araştırmacı tarafından yürütüldüğü için kodlayıcılar arası güvenirlik katsayısı hesaplanmamıştır. İzlenebilirlik, veri setinin, kodların ve analiz aşamalarının açıklanması yoluyla sağlanmıştır. Resmî belgeler politikaların uygulamadaki sonuçlarını göstermemektedir. Bu nedenle aile merkezli yapı ile NEET, güvencesiz istihdam ve gecikmiş yetişkinlik arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurulmamıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde anayasal düzenlemeler, I-XII. Kalkınma Planları ve Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi dönemsel olarak karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada gencin statüsü, refahtan sorumlu aktörler, politika araçları, desteklere erişim ölçütleri ve aileden bağımsızlaşma esas alınmıştır.

3.1. Anayasal Başlangıç Bağlamı (1924-1960)

1924 Anayasası, ilköğretimi zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz kılmıştır. Buna karşılık aile veya gençlik refahına ilişkin özel bir düzenlemeye yer vermemiş ve gençleri ayrı bir sosyal kategori ya da bağımsız hak öznesi olarak tanımlamamıştır (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1924). Bu nedenle anayasa, aile temelli refahın hukuki başlangıcı olarak değil, gençlik refahına ilişkin sistematik anayasal hakların henüz oluşmadığı bir başlangıç bağlamı olarak değerlendirilmiştir.

3.2. Sosyal Devlet ve Planlı Kalkınma Dönemi (1960-1980)

1961 Anayasası'nın sosyal devlet ilkesini benimsemesi ve sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve çalışma alanlarında devlete sorumluluk yüklemesi ilk önemli kritik dönemeçtir. Anayasa, aileyi koruma altına almış, çocukların ve gençlerin çalışma koşullarında özel olarak gözetilmesini de düzenlemiştir. Böylece aile koruması ile genişleyen kamusal sorumluluğun bir arada bulunduğu ikili bir yapı ortaya çıkmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961).

I. Plan'da gençlik, eğitim ve insan gücü planlaması kapsamında ele alınmıştır. Teknik ve mesleki eğitim ile ihtiyaç ve başarıya bağlı burslar öne çıkmıştır. II. Plan'la birlikte gençlik ayrı bir politika başlığına dönüşmüştür. Sağlık, rehberlik, kültür, spor ve yurt hizmetlerinin yanı sıra kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar ve gençlik örgütleri arasında koordinasyon öngörülmüştür. III. Plan, genci millî kalkınmanın aktörü olarak tanımlamış ve burs, kredi, yurt ve katılım araçlarını genişletmiştir. IV. Plan ise barınma, sağlık, istihdam ve katılımı bütüncül biçimde politika alanına taşımıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963, 1967, 1973, 1979).

Bu dönemde kamusal gençlik hizmetleri genişlemiş ve belirli bir aileden bağımsızlaşma kapasitesi oluşmuştur. Ancak desteklerin öğrencilik, ihtiyaç veya başarı koşullarına bağlanması, gençlerin tamamını kapsayan bireysel gelir ve barınma haklarının kurumsallaşmadığını göstermektedir.

3.3. Aile Merkezli Yeniden Yapılanma ve Aktif İşgücü Yönelimi (1980-2000)

1982 Anayasası, aileyi toplumun temeli olarak tanımlamış ve gençliği korunması ve Cumhuriyet'in değerleri doğrultusunda yetiştirilmesi gereken bir kesim olarak konumlandırmıştır. Bu hükümler, sorumluluğun devletten aileye aktarıldığını tek başına kanıtlamamaktadır. Bununla birlikte gencin bağımsız bir hak öznesinden çok, aile ve devlet tarafından yönlendirilen bir kişi olarak ele alındığı koruyucu çerçeveyi güçlendirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

V. Plan'da eğitim, sağlık, barınma ve istihdam hizmetleri devam ederken aile, refahın temel değerlendirme birimi hâline gelmiştir. Mesleki eğitim ve işveren teşvikleri de bu dönemde öne çıkmıştır. VI. Plan, aile gelirini, sosyal güvenliği ve dayanışmayı desteklerken gençlere yönelik fırsat eşitliğini, meslek edinmeyi ve koruyucu hizmetleri birlikte ele almıştır. VII. Plan, öğrenim dışındaki gençleri de kapsayarak eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam ve katılım alanlarını genişletmiş, aileyi destekleme ilkesini sürdürmüştür (Devlet Planlama Teşkilatı, 1984, 1989, 1995). Dolayısıyla dönemin temel değişimi kamusal hizmetlerin sona ermesi değil, istihdam risklerinin aktif işgücü araçlarıyla yönetilmeye başlanması ve ailenin refahın temel birimi olarak belirginleşmesidir.

3.4. Etkinleştirme, Girişimcilik ve Aile-Hane Odaklı Refah Karması (2000-2024)

VIII. Plan, öğrenim dışındaki gençlere ve genç işsizliğine odaklanmıştır. Mesleki eğitim ve gençlik merkezlerinin geliştirilmesi ile yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün gençlik hizmetlerine katılması öngörülmüştür. IX. Plan'da istihdam edilebilirlik, iş deneyimi ve karar alma süreçlerine katılım öne çıkmıştır. Doğrudan gelir güvencesi yerine aktif işgücü ve sosyal uyum araçları benimsenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000, 2006).

Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, aileyi maddi ve manevi desteğin yanı sıra değer aktarımının da temel kurumu olarak tanımlamıştır. Genç işsizliğiyle mücadelede ise mesleki eğitim, aktif işgücü politikaları ve girişimciliğe ağırlık vermiştir. Bu birliktelik, aile desteği ile etkinleştirme araçlarının birlikte kullanıldığını göstermektedir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2013).

X. Plan'da sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelinde sunulması açık bir politika hâline gelmiş, NEET gençlere beceri, danışmanlık ve girişimcilik desteği öngörülmüştür. XI. Plan bu

yaklaşımı "birey, aile ve toplum odaklı" programlar ile İŞKUR, KOSGEB ve sivil toplum arasındaki işbirliği üzerinden sürdürmüştür. XII. Plan'da NEET gençlere yönelik yönlendirme, teşvik ve girişimcilik araçları hane temelli istihdam hedefleriyle birleştirilmiştir. Burs, kredi, barınma yardımı ve gençlere yönelik konut hedefleri ise kısmi bir bireyselleşme potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte desteklerin belirli statülere bağlı olması, genel bir bireysel hak oluşturmadığını göstermektedir. XII. Plan'a ilişkin bulgular, 2024-2028 dönemindeki uygulama sonuçlarını değil, 2024 itibarıyla benimsenen politika yönelimini yansıtmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, 2023).

Üçüncü sektör, özellikle 2000 sonrasında dezavantajlı gençlere erişim, gönüllülük, sosyal uyum ve NEET programlarında işbirliği yapılacak bir aktör olarak görünürlük kazanmıştır. Ancak belgeler, üçüncü sektörün fiilen devletin yerini aldığını kanıtlamamaktadır. Üçüncü sektör daha çok kamu politikalarının uygulanmasında tamamlayıcı bir ortak olarak konumlandırılmıştır.

Tablo 1. I-XII. Kalkınma Planlarında Gençlik Refahının Dönüşümü

Plan	**Gençliğin Baskın Statüsü**	**Başlıca Araçlar**	**Aile ve Sosyal Vatandaşlık Bakımından Değerlendirme**
I (1963-1967)	Öğrenci ve insan gücü	Mesleki eğitim, seçici burs	Destek eğitim, ihtiyaç ve başarı statüsüne bağlıdır.
II (1968-1972)	Bütüncül hizmetlere ihtiyaç duyan genç	Sağlık, rehberlik, yurt, kültür ve spor	Kamusal sorumluluk genişler; aile tamamlayıcıdır.
III (1973-1977)	Kalkınmanın nitelikli aktörü	Kredi, burs, yurt, koordinasyon ve katılım	Sosyal yatırım genişler; genç yönlendirilen kalkınma unsurudur.
IV (1979-1983)	Çok boyutlu risklerle karşılaşan genç	Eğitim, sağlık, barınma ve istihdam	Kamusal hizmetler kısmi bağımsızlaşma sağlar.
V (1985-1989)	Korunacak ve istihdama yönlendirilecek genç	Mesleki eğitim ve işveren teşviki	Aile refahın temel değerlendirme birimine dönüşür.
VI (1990-1994)	Değerlerle yetiştirilen, beceri kazandırılan genç	Eğitim, kültür, koruma ve meslek programları	Ailenin gelir ve dayanışma işlevi desteklenir.
VII (1996-2000)	Öğrenim içindeki ve dışındaki genç	Sosyal güvenlik, istihdam ve katılım	Risk alanları genişler; aile desteği sürer.
VIII (2001-2005)	Kalkınma aktörü ve öğrenim dışındaki genç	Beceri programları, merkezler ve işbirliği	Kamu, aile ve diğer aktörlerden oluşan karma yapı belirginleşir.
IX (2007-2013)	İstihdam edilebilir ve katılımcı genç	İş deneyimi, aktif işgücü ve katılım	Bireysel gelir ve barınma hakkı sınırlıdır.
X (2014-2018)	Girişimci ve beceri sahibi genç	Yönlendirme, danışmanlık ve girişimcilik	Aile temelli hizmet açık politika olur.
XI (2019-2023)	Ekonomik-sosyal hayata katılan genç	Birey-aile-toplum programları ve kurumsal işbirliği	Etkinleştirme genişler; aile merkezî konumunu korur.

XII (2024-2028)	Eğitim, istihdam ve girişimcilik eksenindeki genç	NEET programları, burs, kredi, barınma ve konut	Hane odaklılık sürerken hedefli destekler kısmi bireyselleşme sağlar.

3.5. Dönemler Arası Kurumsal Süreklilik ve Değişim

Dönemler arası karşılaştırma, kamusal sorumluluğun ortadan kalkmadığını, farklı araçlarla yeniden biçimlendiğini göstermektedir. Sosyal hizmetler 1961 sonrasında genişlemiştir. Bu hizmetlere 1980 sonrasında mesleki beceri programları ve işveren teşvikleri, 2000 sonrasında ise istihdam edilebilirlik, girişimcilik ve aktörler arası işbirliği araçları eklenmiştir. Buna karşılık destekler çoğunlukla öğrenci, ihtiyaç sahibi, işsiz veya NEET olma gibi belirli statülere bağlanmıştır. Aileden bağımsız düzenli gelir, genel bir gençlik barınma hakkı ve gençliğe özgü sosyal güvenlik statüsü ise kurumsallaşmamıştır.

Aile, 1961 döneminde genişleyen sosyal devletle birlikte korunan bir kurum olarak öne çıkmıştır. V. Plan'dan itibaren refahın değerlendirme birimi hâline gelmiş, sonraki planlarda aile ve hane temelli hizmetler aracılığıyla merkezî konumunu sürdürmüştür. Bu yapı, devletin sosyal sorumluluktan bütünüyle çekilmesinden çok, kamusal hizmetlerin aileyi güçlendirme hedefiyle birlikte yürütüldüğü bir kurumsallaşmaya işaret etmektedir. Tarihsel kurumsalcılık açısından 1961 Anayasası kamusal sorumluluğun genişlediği, 1982 Anayasası ise aile, koruma ve etkinleştirme yönelimlerinin yeniden birleştiği dönemeçtir. 2000 sonrasında geliştirilen araçlar bu patikadan kopuş oluşturmamış, aile-hane merkezli yapıya eklenen kurumsal katmanlar olarak işlev görmüştür.

4. Tartışma: Türkiye'nin Güney Avrupa Refah Modelindeki Özgün Konumu

4.1. Tarihsel Kurumsal Süreklilik ve Aktif Aileselcilik

İncelenen belgeler, aile temelli gençlik refahının tek bir anayasal düzenlemeyle kurulmadığını göstermektedir. Kamusal hizmetler genişlerken aile ve hane odaklılık da yeni etkinleştirme araçlarıyla birlikte varlığını sürdürmüştür. Tarihsel kurumsalcılık açısından bu örüntü, kurumsal bir kopuştan çok önceki sorumluluk dağılımının yeni araçlarla devam ettirilmesine ve katmanlaşmasına işaret etmektedir (Hall & Taylor, 1996; Pierson, 2000; Mahoney, 2000; Hofmann & Yeo, 2024).

Bu örüntü, çalışmada "aktif aileselcilik" olarak nitelendirilmektedir. Kavram, yerleşik yeni bir rejim sınıflandırması değil, bulgulardan türetilen analitik bir tanımdır. Devlet gençleri eğitim, istihdam, girişimcilik ve katılım araçlarıyla etkinleştirirken geçiş dönemlerindeki gelir, barınma ve bakım risklerinin önemli ölçüde aile tarafından karşılanacağını varsaymaktadır. Bu nedenle aktif aileselcilik, basit bir sorumluluk devri değildir. Genç kamusal müdahalenin hedefi hâline gelirken aile, geçiş süreci uzadığında temel güvence olmayı sürdürmektedir. Bu yapı, güçlü aile kaynaklarına sahip gençleri koruyabilirken aile desteği sınırlı olan gençlerin karşılaştığı riskleri ağırlaştırabilir.

4.2. Kurumsal Benzerlikler ve Patika Sapmaları: İspanya, İtalya ve Türkiye

Güney Avrupa refah modelinde parçalı ve mesleki statüye bağlı sosyal koruma, aile dayanışmasının güçlü rolüyle birleşmektedir (Ferrera, 1996; Moreno, 2006). Gal (2010), Türkiye'yi bu modelin özdeş bir örneği olarak değil, ortaklıklar ve farklılıklar taşıyan genişletilmiş Akdeniz refah ailesi içinde değerlendirmektedir. Türkiye, İspanya ve İtalya'da aile, gençlik geçişlerinin temel destek kurumlarından biridir. İspanya ve İtalya'da aile hanesinden ortalama ayrılma yaşının sırasıyla 30,3 ve 30 olması, bu gecikmenin göstergeleri arasındadır (Eurostat, 2023). Ancak bu veriler, işgücü piyasası, konut maliyetleri, eğitim, toplumsal cinsiyet ve kültürel tercihlerden bağımsız biçimde aileselciliğe bağlanamaz.

İspanya ve İtalya'nın Avrupa Birliği'nin gençlik garantisi, istihdam ve sosyal içerme araçlarıyla bütünleşmiş olması, bu ülkelerin kurumsal bağlamını Türkiye'den farklılaştırmaktadır (European Commission, 2020). Türkiye'nin özgünlüğü ise aileselciliğin merkezî kalkınma planlaması, anayasal aile vurgusu ve gençliğin beşerî sermaye ve kalkınma aktörü olarak yönlendirilmesiyle birleşmesinde görülmektedir. Bu nedenle karşılaştırmada yalnızca kamu harcamaları değil, desteklerin öğrencilik veya hane gelirine bağlanıp bağlanmadığı ve gencin bireysel hak sahibi olarak tanınıp tanınmadığı da dikkate alınmalıdır.

4.3. Sosyal Ekonomi ve Üçüncü Sektörün Rolü

Evers'in (1995) refah karması yaklaşımı, üçüncü sektörü devlet, piyasa ve hane arasında bir ara alan olarak değerlendirmektedir. Pestoff (1992) ise kooperatiflerin ve katılımcı hizmetlerin alternatif örgütlenme biçimleri oluşturabileceğini göstermektedir. Bulgular, üçüncü sektörün özellikle 2000 sonrasında kamu politikalarının tamamlayıcı ortağı olarak görünürlük kazandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte incelenen belgeler, bu rolün uygulamadaki sonuçları hakkında bilgi vermemektedir. Dolayısıyla üçüncü sektörün zorunlu olarak aile bağımlılığını pekiştirdiği veya bir "yardımseverlik tuzağı" oluşturduğu ileri sürülemez.

Üçüncü sektör iki farklı işlev üstlenebilir. Geçici ve takdire bağlı yardımlar acil ihtiyaçları karşılayabilir. Ancak talep edilebilir bir hak oluşturmadıkları sürece aile bağımlılığını kalıcı biçimde azaltmayabilirler. Buna karşılık kamusal olarak desteklenen, hesap verebilir ve gençlerin karar süreçlerine katıldığı kooperatifler ile sosyal girişimler, istihdam, barınma ve katılım alanlarında aileden bağımsızlaşmayı güçlendirebilir. Bu açıdan belirleyici olan kuruluşların sayısından çok finansman, hak sahipliği, hesap verebilirlik ve katılım koşullarıdır.

4.4. NEET, Prekaryalaşma ve Kuşaklar Arası Eşitsizlik

NEET kategorisi homojen bir grubu ifade etmemektedir. Bu kategori iş arayanları, bakım sorumluluğu bulunanları, sağlık sorunu yaşayanları, eğitimden erken ayrılanları ve geçici olarak çalışma hayatının dışında kalanları birlikte kapsamaktadır (OECD, 2022; Eurofound, 2024). Son dönem planlarında NEET gençlerin beceri, yönlendirme, aktif işgücü ve girişimcilik araçlarıyla açık bir politika hedefi hâline gelmesi, devlet müdahalesinin devam ettiğini göstermektedir. Güncel gençlik refahı tartışmaları, istihdama katılımın tek başına ekonomik bağımsızlık sağlamadığını vurgulamaktadır. Ücret düzeyi, çalışmanın sürekliliği, sosyal güvence ve barınma maliyetleri de bu süreçte birlikte belirleyicidir (OECD, 2024). Çalışmanın bulguları, etkinleştirme araçları güçlenirken gençlerin geçiş dönemindeki gelir ve barınma risklerinin aile tarafından karşılanacağı yönündeki beklentinin devam ettiğini göstermektedir.

Standing'in (2011) prekarya yaklaşımı, güvencesiz çalışma ve düzensiz gelirin sonuçlarını yorumlamaya imkân vermektedir. Chauvel'in çalışmaları ise ekonomik dönüşümlerin farklı kuşakların yaşam şansları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Chauvel, 2006a, 2006b). Bununla birlikte bütün NEET gençlerin tek bir prekarya veya "kayıp kuşak" oluşturduğu ileri sürülemez. Formel istihdama ve mesleki statüye bağlı sosyal koruma, düzenli işe giremeyen gençlerin doğrudan haklara erişimini sınırlayabilmektedir. Aile bu boşluğu kısmen telafi etmektedir (Buğra & Keyder, 2006). Ancak ailelerin gelir, konut ve bakım kapasitesinin eşit olmaması, aynı kurumsal boşluğun gençler üzerindeki sonuçlarını farklılaştırmaktadır.

Bu bulgular, aileselciliği NEET oranlarının doğrudan nedeni olarak değil, gençlik risklerinin hangi kaynaklarla karşılanacağını biçimlendiren kurumsal bir mekanizma olarak konumlandırmaktadır. TÜİK ve OECD göstergelerinin yaş aralıkları ile tanımları farklı olabileceğinden oranlar, yıl ve kapsam belirtilmeden karşılaştırılmamalıdır. Çalışmanın katkısı

NEET düzeyini açıklamak değil, politika belgelerinin bu gruba hangi araçlarla yaklaştığını ve geçiş risklerinin hangi aktörler tarafından karşılanmasının beklendiğini göstermektir.

5. Sonuç ve Sosyal Politika Önerileri

Anayasal düzenlemeler, kalkınma planları ve Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de gençlik refahına ilişkin sorumluluğun tek yönlü biçimde devletten aileye aktarılmadığı görülmektedir. Kamusal sorumluluk özellikle 1961 sonrasında genişlemiş ve izleyen dönemlerde farklı araçlarla sürdürülmüştür. Eğitim, burs, yurt, sağlık ve katılım hizmetlerine 1980 sonrasında mesleki eğitim ve istihdam teşvikleri, 2000 sonrasında ise etkinleştirme, girişimcilik ve kurumlar arası iş birliği eklenmiştir. Bununla birlikte desteklerin çoğunlukla öğrencilik, ihtiyaç sahipliği, işsizlik veya NEET statüsüne bağlanması, aileden bağımsız düzenli gelir, genel bir gençlik barınma hakkı ve gençliğe özgü sosyal güvenlik statüsünün kurumsallaşmadığını göstermektedir.

Dönemsel bulgular, aile ile kamusal sorumluluk arasındaki ilişkinin niteliğinin zaman içinde değiştiğini ortaya koymuştur. 1924 Anayasası, aile temelli gençlik refahının hukuki başlangıcını değil, bu alandaki sistematik sosyal hakların henüz oluşmadığı bir dönemi temsil etmektedir. Asıl kurumsal değişim, 1961 Anayasası ile kamusal sosyal sorumluluğun genişlemesiyle yaşanmıştır. Ancak aile, V. Kalkınma Planı'ndan itibaren refahın değerlendirilmesinde daha belirgin bir birim hâline gelmiş ve sonraki planlarda aile ve hane temelli uygulamalar aracılığıyla merkezî konumunu korumuştur. Dolayısıyla kamusal hizmetlerin genişlemesi, gençlerin aile kaynaklarına olan bağımlılığını aynı ölçüde azaltmamıştır.

Gençliğe yüklenen politika statüsü de bu süreçte değişmiştir. Gençler önce korunması, eğitilmesi ve kalkınmaya hazırlanması gereken bir kesim olarak ele alınırken sonraki dönemlerde istihdam edilebilir, girişimci ve katılımcı bireyler olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen politika söylemindeki değişim, gencin aile durumundan bağımsız bir sosyal hak öznesine dönüşmesiyle sonuçlanmamıştır. Yeni araçlar önceki sorumluluk dağılımının yerini almak yerine bu yapıya eklenmiştir. Tarihsel kurumsalcılık açısından bu sonuç, kurumsal kopuştan çok katmanlaşmaya ve patika bağımlılığının değişen politika araçları üzerinden sürmesine işaret etmektedir.

Çalışmada kullanılan aktif aileselcilik nitelemesi bu kurumsal bileşimi açıklamaktadır. Devlet, gençleri eğitim, istihdam, girişimcilik ve katılım araçlarıyla desteklerken geçiş döneminde ortaya çıkan gelir ve barınma risklerinin önemli ölçüde aile tarafından karşılanacağı beklentisi devam etmektedir. Aktif aileselcilik, Türkiye için yeni ve değişmez bir refah rejimi sınıflandırması değildir. Kavram, kamusal müdahalenin varlığı ile aileye bağımlılığın sürekliliğini aynı çerçevede açıklamak amacıyla belge analizinden türetilmiş analitik bir nitelemedir. Üçüncü sektör ise özellikle 2000 sonrasında devletin yerini alan bir refah sağlayıcısı olarak değil, kamu politikalarının uygulanmasında tamamlayıcı bir ortak olarak konumlandırılmıştır.

Ulaşılan sonuç, aile dayanışmasının kendisini bir sorun olarak göstermemektedir. Aile desteği gençlerin işsizlik, gelir kaybı ve barınma sorunları karşısında korunmasına katkıda bulunabilir. Sorun, temel refah ihtiyaçlarının karşılanmasının ailenin ekonomik ve sosyal kapasitesine zorunlu olarak bağlı kalmasıdır. Ailelerin gelir, konut, bakım ve sosyal ağ kaynaklarının farklılaşması, aynı geçiş riskinin gençler üzerinde eşit olmayan sonuçlar doğurmasına yol açabilmektedir. Doküman analizi bu yapının NEET veya gecikmiş yetişkinliğin doğrudan nedeni olduğunu kanıtlamamaktadır. Bununla birlikte risklerin maliyetinin hangi aktör tarafından karşılanmasının beklendiğini ve aile kaynaklarındaki eşitsizliklerin neden önem taşıdığını göstermektedir.

Mevcut yazında refah rejimi ve aile ilişkisi, gençlik politikaları, NEET olgusu ve sosyal vatandaşlık çoğunlukla ayrı inceleme alanları olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları ile I-XII. Kalkınma Planlarını ve Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'ni ortak bir tarihsel-kurumsal çerçevede değerlendirmiştir. Böylece gençliğe ilişkin politika söylemindeki değişim, refah sorumluluğunun devlet, aile ve üçüncü sektör arasındaki dağılımıyla ilişkilendirilmiştir.

Çalışmanın bir diğer katkısı, Türkiye'nin Güney Avrupa refah rejimleriyle ortak özelliklerini merkezî kalkınma planlaması ve anayasal aile vurgusu gibi farklılıklarla birlikte ele almasıdır. Aktif aileselcilik nitelemesi de kamusal müdahalenin genişlemesi ile aileye bağımlılığın devam etmesinin birbiriyle çelişmediğini göstermektedir. Ayrıca üçüncü sektörün kamu sorumluluğunu ikame eden hayırseverlik temelli rolü ile gençlerin haklara erişimini destekleyebilecek sosyal ekonomi işlevi analitik olarak birbirinden ayrılmıştır.

Bulgular, gençlik politikasının aile dayanışmasını zayıflatacak biçimde değil, bu dayanışmanın temel sosyal hakların yerine geçen zorunlu bir güvence olmasını önleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Desteklerin çoğunlukla hane geliri ve belirli statüler üzerinden verilmesi nedeniyle hukuken yetişkin gençlerin gelir, barınma, sağlık, sosyal hizmet ve istihdam desteklerine kendi adlarına başvurabilmeleri sağlanmalıdır. Hane geliri değerlendirmede kullanılmaya devam etse bile gencin kendi geliri, barınma koşulları ve aile desteğine gerçekte erişip erişemediği ayrıca dikkate alınmalıdır. Öğrencilikten çalışma hayatına geçiş sırasında destekler bir anda kesilmemeli, kısa süreli bir işe başlayan gençler için kademeli olarak azaltılmalıdır.

Etkinleştirme ve istihdam araçlarının geçiş dönemindeki gelir boşluğunu tek başına karşılamaması nedeniyle süreli, bireysel ve borçlandırıcı olmayan bir Gençlik Geçiş Ödeneği oluşturulabilir. Ödenek, eğitimden ayrılan veya mezun olan, iş arayan, işini kaybeden, düzensiz gelirle çalışan ya da NEET durumunda bulunan gençleri kapsamalıdır. Hak sahipliği yalnızca ebeveynlerin gelirine göre belirlenmemeli, gencin kendi ekonomik ve barınma koşulları da değerlendirilmelidir.

Gençlik Geçiş Ödeneği mesleki rehberlik, iş arama ve psikososyal destekle birlikte sunulabilir. Ancak ödeneğe erişim, kredi kullanma, şirket kurma veya gencin niteliklerine uygun olmayan bir işi kabul etme şartına bağlanmamalıdır. Düzenli gelir elde edildiğinde ödeme kademeli olarak azaltılmalıdır. Ödeneğin kapsamı, süresi ve tutarı farklı bölgeleri temsil eden pilot uygulamalarla sınanmalıdır. Değerlendirmede istihdama geçişin yanında barınma istikrarı, borçlanma ihtiyacı ve sosyal hizmetlere erişim de izlenmelidir.

Bulgularda genel ve aileden bağımsız bir gençlik barınma hakkının kurumsallaşmadığının görülmesi, barınmaya yönelik ayrı araçların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Öğrenci yurtlarının yanında mezuniyet sonrası dönemi kapsayan uygun maliyetli gençlik konutları, bireysel kira destekleri ve yerel yönetimlerle geliştirilecek sosyal kiralık konut modelleri oluşturulabilir. Bu destekler yalnızca öğrencileri değil, iş arayanları, düşük veya düzensiz gelirle çalışanları ve ailesiyle yaşaması mümkün olmayan gençleri de kapsamalıdır.

Üçüncü sektörün belgelerde tamamlayıcı ortak olarak konumlandırılması, kamunun asli sorumluluğunun bu kuruluşlara bırakılmamasını gerektirmektedir. Kamu ile üçüncü sektör arasındaki iş birliğinde hizmet standartları, yararlanıcı hakları, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik açıkça belirlenmelidir. Gençlik kooperatifleri ve sosyal girişimler istihdam, barınma ve mesleki gelişim alanlarında düzenli finansman ve teknik destekle güçlendirilebilir. Gençlerin bu kuruluşların yönetim ve karar süreçlerine katılımı da güvence altına alınmalıdır.

Gençlik refahının farklı kurumlara dağılmış yapısı dikkate alınarak merkezî kurumlar, yerel yönetimler, üniversiteler, işgücü kuruluşları ve sosyal ekonomi aktörleri arasında ortak bir yönlendirme mekanizması kurulmalıdır. Politikalar yalnızca programa katılan kişi sayısına göre değerlendirilmemelidir. Güvenceli istihdama geçiş, bağımsız barınma, gelir istikrarı, sosyal güvence ve toplumsal katılım da izlenmelidir. NEET verileri yaş, cinsiyet, bölge, eğitim düzeyi, engellilik ve bakım sorumluluğuna göre ayrıştırılmalıdır.

Araştırmanın resmî belgelere dayanması, politika hedeflerinin uygulanma düzeyi, bütçesi, hizmet kalitesi ve gençler üzerindeki sonuçları hakkında çıkarım yapılmasını sınırlandırmaktadır. Doküman analizi, NEET, gecikmiş yetişkinlik ve aileye bağımlılık arasında doğrudan nedensellik kurmaya elverişli değildir. Gençlerin, ailelerin, kamu görevlilerinin ve üçüncü sektör temsilcilerinin deneyimleri araştırmaya dâhil edilmemiştir. Kodlamanın tek araştırmacı tarafından yürütülmesi de kodlayıcılar arası uyumun ölçülmesini mümkün kılmamıştır. Ayrıca XII. Kalkınma Planı yalnızca 2024 itibarıyla geçerli politika yönelimi olarak değerlendirilmiş, 2025-2028 dönemine ilişkin hedefler gerçekleşmiş sonuçlar olarak ele alınmamıştır.

Gelecek araştırmalarda görüşmeler ve uygulama verileri kullanılarak belge düzeyindeki sorumluluk dağılımının gençlerin gündelik yaşamındaki karşılığı incelenebilir. Türkiye, İspanya ve İtalya aynı yaş grupları ve hak sahipliği ölçütleri üzerinden karşılaştırılabilir. Üçüncü sektör ile gençlik kooperatifleri hakkında yapılacak vaka araştırmaları, bu kuruluşların gençlerin aileden bağımsızlaşması üzerindeki etkisini ortaya koyabilir. Gençlik Geçiş Ödeneği, barınma desteği ve sosyal ekonomi önerilerinin sonuçları pilot uygulamalarla değerlendirilebilir. XII. Kalkınma Planı'nın uygulama dönemi tamamlandıktan sonra gençlik hedeflerinin gerçekleşme düzeyi ve aile-hane temelli yapıda bir değişim oluşturup oluşturmadığı yeniden araştırılabilir.

Değerlendirme/*Evaluation***:** Çift Taraflı Kör Hakemlik Sistemi

Double Blind Refereeing System

Etik Beyanı/ *Ethics Declaration Text:* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used as references are listed in the bibliography.

Etik Bildirim/*Ethics Notification:* info@esosder.org

Çıkar Çatışması Beyanı/ *Declaration of conflict of interest:* Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no potential conflict of interest in this study.

Yapay Zekâ Kullanımı /*Use of Artificial Intelligence:* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Kaynakça

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (M. Ritter, Trans.). Sage. (Original work published 1986).

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027.

Buğra, A. (2021). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İletişim Yayınları.

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy, 16*(3), 211-228. https://doi.org/10.1177/0958928706065593.

Castles, F. G. (1995). Welfare state development in Southern Europe. *West European Politics, 18*(2), 291-313. https://doi.org/10.1080/01402389508425073.

Chauvel, L. (2006a). *Les classes moyennes à la dérive*. Seuil.

Chauvel, L. (2006b). Social generations, life chances and welfare regime sustainability. In P. D. Culpepper, P. A. Hall, & B. Palier (Eds.), *Changing France: The politics that markets make* (pp. 150-175). Palgrave Macmillan.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/03/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani_2007-2013.pdf.

Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press.

Eurofound. (2024). *Becoming adults: Young people in a post-pandemic world*. Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2806/87785.

European Commission. (2020, July 1). *Youth employment support: A bridge to jobs for the next generation* (COM(2020) 276 final). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0276.

Eurostat. (2023, September 4). *When do young Europeans leave their parental home?* https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230904-1.

Evers, A. (1995). Part of the welfare mix: The third sector as an intermediate area. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 6*(2), 159-182. https://doi.org/10.1007/BF02353995.

Ferraretto, V., & Vitali, A. (2024). The transition to adulthood in Europe at the intersection of gender and parental socioeconomic status. *Demographic Research, 51*, 723-762. https://doi.org/10.4054/DemRes.2024.51.23.

Ferrera, M. (1996). The Southern model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy, 6*(1), 17-37. https://doi.org/10.1177/095892879600600.

Furlong, A., & Cartmel, F. (2007). *Young people and social change: New perspectives* (2nd ed.). Open University Press.

Gal, J. (2010). Is there an extended family of Mediterranean welfare states? *Journal of European Social Policy, 20*(4), 283-300. https://doi.org/10.1177/095892871037437.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013, 27 Ocak). *Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi* (Bakanlar Kurulu Kararı No. 2012/4242). *Resmî Gazete* (Sayı 28541). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130127-8-1.pdf.

Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political science and the three new institutionalisms. *Political Studies, 44*(5), 936-957. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb0034.

Hofmann, S. C., & Yeo, A. (2024). Historical institutionalism and institutional design: Divergent pathways to regime complexes in Asia and Europe. *European Journal of International Relations, 30*(2), 306-332. https://doi.org/10.1177/1354066123117071.

Leibfried, S. (1992). Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community. In Z. Ferge & J. E. Kolberg (Eds.), *Social policy in a changing Europe* (pp. 245-279). Campus Verlag.

Lewis, J. (1992). Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy, 2*(3), 159-173. https://doi.org/10.1177/095892879200200301.

Lüküslü, D. (2009). *Türkiye'de "gençlik miti": 1980 sonrası Türkiye gençliği*. İletişim Yayınları.

Mahoney, J. (2000). Path dependence in historical sociology. *Theory and Society, 29*(4), 507-548. https://doi.org/10.1023/A:1007113830879.

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class, and other essays*. Cambridge University Press.

Moreno, L. (2006). The model of social protection in Southern Europe: Enduring characteristics? *Revue française des affaires sociales*, (5), 73-95. https://doi.org/10.3917/rfas.en605.0073.

OECD. (2022). *Youth not in employment, education or training (NEET)* [Data set]. Retrieved September 3, 2026, from https://doi.org/10.1787/72d1033a-en.

OECD. (2024). *Creating pathways to success for young people*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/creating-pathways-to-success-for-young-people_085a8502/fa0145d1-en.pdf.

Pestoff, V. A. (1992). Third sector and co-operative services—An alternative to privatization. *Journal of Consumer Policy, 15*(1), 21-45. https://doi.org/10.1007/BF01016352.

Pierson, P. (2000). Increasing returns, path dependence, and the study of politics. *American Political Science Review, 94*(2), 251–267. https://doi.org/10.2307/2586011.

Rhodes, M. (1996). Southern European welfare states: Identity, problems and prospects for reform. *South European Society and Politics, 1*(3), 1-22. https://doi.org/10.1080/13608749608539480.

Saraceno, C. (1994). The ambivalent familism of the Italian welfare state. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, 1*(1), 60-82. https://doi.org/10.1093/sp/1.1.60.

Saraceno, C., & Keck, W. (2010). Can we identify intergenerational policy regimes in Europe? *European Societies, 12*(5), 675-696. https://doi.org/10.1080/14616696.2010.483006.

Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.

Steinmo, S. (2008). Historical institutionalism. In D. della Porta & M. Keating (Eds.), *Approaches and methodologies in the social sciences: A pluralist perspective* (pp. 118-138). Cambridge University Press.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/06/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/06/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Kanun No. 491). (1924, 24 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı 71). https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/yirmi-dort-teskilati-esasiye-kanunu.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 334). (1961, 20 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı 10859). https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/altmis-bir-anayasasi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). (1982, 9 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı 17863, Mükerrer). https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi.

Vardar, N. B., Yanık İlhan, B., Ekal Şimşek, B., Bozkurt, G., & Erer, E. (2023). Leaving the nest: Inquiring the determinant factors of leaving the parental home for young individuals in Turkey. *Fiscaoeconomia, 7*(3), 2273-2301. https://doi.org/10.25295/fsecon.1328687.

Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young, 14*(2), 119-139. https://doi.org/10.1177/1103308806062737.

Yentürk, N. (2018). *Sosyal yardımlardan güvenliğe Türkiye'nin kamu harcamaları (2006-2017).* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.